

הרב יחיאל משה ורטהיימר
עורך ראשי במכון כתבי 'בן מלך'

'אביך ואחיד באו אליך'

פרשת ביאתם של יעקב ומשפחתו למצרים מתוארת בכתוב באריכות מופלאה, ורצופה לכאורה בכפילויות הטעונים פשר:

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו וְאֶל בֵּית אָבִיו אֲעֹלָה וְאֶגִּידָה לְפָרְעָה וְאִמְרָה אֵלָיו אַחִי וּבֵית אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בָּאוּ אֵלָי: וְהָאֲנָשִׁים רָעִי צֹאן כִּי אָנֹכִי מִקְנֵה הָיוּ וְעֲאֲנָם וּבְקָרָם וְכֹל אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ: - - - וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרַעְה לְגֹר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן כִּי אֵין מִרְעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ כִּי כִבֵּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גִּשְׁוֹ: וַיֹּאמֶר פְּרַעְה אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאָחִיךָ בָּאוּ אֵלָיךָ: אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הוּא בְּמִיטֵב הָאֶרֶץ הוֹשֵׁב אֶת אָבִיךָ וְאֶת אָחִיךָ יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁוֹ וְאִם יִדְעַת וְיֵשׁ בָּם אָנֹכִי חֵיל וְשִׁמְתָם שְׂרֵי מִקְנֵה עַל אֲשֶׁר לִי: (בראשית מו, לא-מז,ו)

שאלות רבות מתעוררות למקרא פסוקים אלו והאריכות המופלגת בהם, לשם מה מפרט יוסף בפני אחיו את אשר יאמר בפני פרעה, שהרי הפסוק 'והאנשים רועי צאן וכו', הכל הם דברי יוסף שמסביר לאחים מה הוא מתכוון לומר בפני פרעה, (כמו שמפרש רש"י וכמו שמוכח מפשטות הפרשה). ומדוע נחוץ כל כך לתאם את הדברים שיאמרו לפרעה, ולהעמידו על הידיעה שהם רועי צאן והם הביאו את צאנם ואת בקרם.

במיוחד מעורר פליאה הפסוק - 'ויאמר פרעה אל יוסף, אביך ואחיד באו אליך'. מה מחדש פרעה בהכרזה ריקנית זאת, וכי אין יוסף יודע שאביו ואחיו באו אליו. ובכללות יש להבין מה מתרחש כאן, על מה בעצם נסוב הדו-שיח אותו מנווט יוסף מול פרעה. אם נחזור מעט לתחילת פרשת ויגש, נוכל לגלות מעט את הרקע לדברים. מיד כאשר יוסף מתגלה אל אחיו, מורה הוא להם:

מַחְרוּ וְעֹלוּ אֶל אָבִי וְאִמְרָתֶם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף -- רְדָה אֵלַי אֶל תַּעֲמִדוּ: וַיֵּשְׁבֶת בְּאֶרֶץ גִּשְׁוֹ -- אֶתְהָ וּבְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ וְצִאֲנֶךָ וּבְקָרְךָ וְכֹל אֲשֶׁר לָךְ: (מה, ט-י)

כלומר יוסף מורה בפירוש ליעקב ולאחיו להוריד למצרים את כל רכושם. המשמעות היא כנראה משום שבכך הם יתייחדו בפני עצמם, הם יביאו את צאנם וידאגו בעצמם לפרנסתם, ולא יאלצו להתערות בעם המצרי ובהווי החיים שלו. הם לא באו להשתקע במצרים, כי אם לגור לזמן מה.

לעומת זאת כאשר עובדת גילוי האחים נודעת לפרעה, אף הוא מזדרז להזמין את המשפחה למצרים, אך הוא עושה זאת בגישה שונה:

וַיֹּאמֶר פְּרַעְה אֶל יוֹסֵף אֱמֹר אֶל אָחִיךָ זֹאת עֲשׂוּ -- וּקְחוּ אֶת אָבִיכֶם וְאֶת בְּתִיכֶם וּבָאוּ אֵלַי וְאֶתְנֶה לָכֶם אֶת טוֹב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶכְלוּ אֶת חֶלֶב הָאֶרֶץ: -- וּנְשִׂאתֶם אֶת אָבִיכֶם וּבָאתֶם: וְעֵינֵכֶם אֶל תַּחֲסַע עַל כְּלִיכֶם כִּי טוֹב כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא: (מה, יז-כ)

פרעה מצווה בבירור לא להביא את הרכוש ואת אמצעי המחיה, משום שטוב כל ארץ מצרים מעותד עבורם. שכן התכניות שלו לגבי הזמנת משפחת יעקב הן שונות לגמרי. הוא מצפה שהמשפחה רבת הכישרון של יוסף תשתקע בממלכה, תתערה בה ותפתח אותה כשם שיוסף ידע לעשות. ההבטחה של פרעה על אכילת טוב ארץ מצרים, משמעותה מינויים בכירים בשירות הציבורי בשכר גבוה, פרנסתכם מובטחת והנכם פטורים אפוא מדאגתכם לכליכם ולאמצעי המחיה עליהם התבססתם בארץ כנען.

בפני המשפחה עמדו שני ההזמנות למצרים, מצד יוסף ומצד פרעה. במה בחר יעקב? הפסוק מבהיר זאת בפירוש:

וַיִּקֶם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם - - - וַיִּקְחוּ אֶת מִקְנֵיהֶם וְאֶת רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ מִצְרָיִם וַיַּעֲקֹב וְכָל זְרַעוֹ אִתּוֹ: (מו,ה)

משפחת יעקב ירדו על פי הזמנת יוסף, שהרי הם נטלו עמם את כל רכושם ואת כל מקניהם. את העובדה הזאת ביקש יוסף להבהיר לפרעה, כאמור בפרשה הנזכרת - 'והאנשים רועי צאן - - ובקרים וצאנם וכל אשר להם הביאו'. הם לא הגיעו הנה בכדי להשתלב במצרים. פרעה הבין היטב את המסר והשתכנע מיד: 'ויאמר פרעה אל יוסף לאמר אביך ואחיך באו אליך!' כלומר, הם האורחים שלך ולא שלי. מאחר שהם הגיעו יחד עם אמצעי מחייתם אות הוא כי על פי הזמנתך הם באו, אין להם כל כוונה לקבוע את עתידם במדינה וליטול חלק בפיתוח הממלכה. אי לכך, מתאים הדבר שידורו באיזור נפרד לעצמם - 'ישבו בארץ גושן'.

את היות הנושא כה הרה משמעות אנו מגלים ב'הגדה של פסח' בה מצוטט הפסוק מפרשתנו:
וַיְגַדְּ שֵׁם - מִלְמִד שֶׁלֹּא יֵרֵד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֶלָּא לְגֹר שָׁם. שְׁנֵאמַר, וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרֹעֶה לְגֹר בְּאֶרֶץ פְּאֲנֹ וְגו'.

ההזמנה הכפולה של יוסף ושל פרעה העמידה בפני יעקב אבינו את הברירה להשתקע או לגור, מעתה מובנת היטב חשיבותם של פסוקים אלו והאריכות סביב הנושא, הפרשה באה להבהיר באר היטב את ההגדרה המדוייקת לירידתם של יעקב ובניו למצרים, על כל משמעותה העמוקה.